

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет
Кафедра політичних наук

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 5–6

Рівне – 2011

Панорама політологічних студій : науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. На пошану професора Р. М. Постолювського. – Рівне : РДГУ, 2011. – Вип. 5–6. – 305 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Бортніков В. І.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології Волинського національного університету імені Лесі Українки.
2. **Гон М. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
3. **Канцелярук Б. І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
4. **Киридон А. М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
5. **Круглашов А. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.
6. **Макаренко Є. А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
7. **Постолювський Р. М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є. Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. **Троян С. С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
10. **Шеретюк В. М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Шугасєва Л. М.** – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Юськів Б. М.** – д.політ.н., завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 9 від 29 квітня 2011 р.

За редакцією д. політ. н., професора М. М. Гона

Науковий вісник «Панорама політологічних студій»
затверджений ВАК України науковим фаховим виданням з політичних наук
(постанова Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1 – 05/3)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №16166-4638 Р

У збірнику вміщені статті з актуальних проблем міжнародних відносин, політичних процесів у країнах Європи та України зокрема, а також дослідження в царинах політичної філософії, етнополітології та етнодержавознавства.

Збірник адресований всім, хто цікавиться політичною наукою.

Адреса редакції:
кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Гон М. М., Черній А. Л.	8	Слово про ювіляра: професору Р. М. Постоловському – 60
----------------------------	----------	---

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Бурдяк В. І.	14	Успіхи та поразки України на шляху до Євросоюзу
Тихомирова Є. Б.	22	Параметри міжнародної миротворчості України
Троян С. С.	29	Україна у системі сучасного транскордонного співробітництва: соціополітичний аналіз
Нагорняк М. М.	40	Окремі аспекти сучасної зовнішньополітичної стратегії ФРН
Кіцила Л. Ю.	47	Підсумки чеського головування в Раді ЄС та їх значення для України
Шумка А. В., Черник П. П.	51	Українсько-російські відносини як політичне протистояння

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПРОЦЕСИ

Ротар Н. Ю.	60	Еволюція змісту електорального протесту в Україні
Алексєнко І. В.	72	Політична активація регіональної ідентичності в умовах глобалізації
Монолатій І. С.	76	Формалізація політичної участі громадян як індикатор інституційних процесів у Габсбурзькій монархії
Шугасва Л. М.	90	Позацерковні православні об'єднання: суспільно-політичний контекст
Марусик К. О.	95	Діяльність апарату ЦК КПРС як відображення корпоративних відносин у політичній системі СРСР
Прокопець Л. С.	102	Зародження парламентаризму та демократія
Климанська Л. Д.	110	Політичні наративи соціальних проблем як основа соціально-політичних проєктів
Оверчук О. В.	116	Використання Інтернету в діяльності протестних рухів в Україні
Хаврук І. А.	122	Конституційний Суд України як елемент системи стримувань і противаг: правовий та політичний аспекти
Круглашов А. А.	127	Особливості дослідження політичного маніпулювання в текстовій інформації
Морарь М. В.	134	Партійна комунікація як умова ефективної політичної діяльності партійних лідерів
Жуковська А. О.	140	Інституційний вимір становлення громадянського суспільства в республіці Болгарія

Семенович А. С.	147	Вплив Європейського Союзу на формування регіонального врядування у країнах-кандидатах
Булига І. І.	153	Релігія і політика: фокус на сучасній Україні
Митко А. М.	158	Інформаційна влада в політичній системі
Корнейко А. О.	163	Спроби удосконалення політичної системи в контексті еволюції радянського тоталітаризму 1950-х – 1960-х рр.
Сойчук Р. Л.	172	Особливості формування політичної культури сучасної молоді
Москальов М. А.	178	Взаємовпливи бізнес-еліт і провідних політиків у сучасній Україні (за матеріалами ділових ЗМІ)
Максимець Б. В.	184	Національно-демократичні сили у виборах Президента України 2009–2010 років
Притуляк С. І.	191	Соціалістичний інтернаціонал: програмові засади діяльності та ідейно-теоретична еволюція в умовах глобального розвитку
Сущенко В. В.	197	Електоральний маркетинг як різновид політичного маркетингу

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Мамонтова Е. В.	204	Символ як феномен і категорія політичної культури у філософській теорії та політичній практиці Античного суспільства
Семенченко Ф. Г.	209	Політичний ідеал як пізнавально-ціннісне відображення дійсності
Климончук В. Й.	216	Свобода як складова українського національного політичного досвіду
Байдич К. В.	222	Теорія Другого модерну в системі ідей У. Бека

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

Коваль І. В.	230	Демократія і міжконфесійні взаємини: українські реалії
Геник М. А.	238	Міжнаціональне примирення у діяльності Українського суспільно-культурного товариства у Польщі
Безкоровайна О. В.	245	Культура міжнаціонального спілкування: роль полікультурної освіти
Каравасв В. С.	252	Взаємозв'язок державотворення та національного становлення
Пивоваров Ю. А.	257	Політичний дискурс президента України Л. Д. Кучми у дихотомії «націоналізм – демократія»
Боднараш Г. В.	261	Пропорційне представництво в Румунії та перетворення партій національних меншин в електоральні політичні партії

Венгринюк Л. Я.	271	Етнічний чинник у політичному процесі: сутність та причини політизації етнічності
-----------------	------------	--

РЕЦЕНЗІЇ

Тихомирова Є. Б., Гон М. М.	277	Джерело політичних знань, мислення і культури
Наумов А. С.	278	Регіональні аспекти сучасної політики
Гон М. М.	282	Інструменталізація пам'яті: погляд стороннього на сучасну українську практику в Галичині
Відомості про авторів	286	
Вимоги до оформлення статей	289	

**ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ:
ПОГЛЯД СТОРОННЬОГО НА СУЧАСНУ
УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ В ГАЛИЧИНІ**

(рец.: Бартов О. Стерті. Зникаючі сліди євреїв Галичини в сучасній Україні / Омер Бартов ;
[пер. з англ. Сергія Коломійця]. – К., 2010. – 300 с.)

Gon M. M. The instrumentalisation of remembrance: the view of outlier on modern Ukrainian practice in Galicia.

In review the monograph of Omer Bartov "Erased. Vanishing traces of Jewish Galicia in present-day Ukraine" (K., 2010. – 300 p.) is analysed.

Книга Омера Бартова вийшла англійською мовою ще наприкінці 2007 р., а перші рецензії на неї в Україні опубліковано приблизно рік тому. Водночас припускаємо, що наші роздуми – далеко не остання реакція на його дослідження. Адже йдеться про одну з тих не надто численних праць на українській книжковій полиці, яка привернула до себе значну увагу вітчизняного наукового середовища. Про це свідчить не тільки поява рецензій на книгу, а й полеміка між її автором та тими науковцями, хто оприлюднив свою оцінку праці О. Бартова. Констатуючи це, не можемо не згадати добрим словом часопису «Україна модерна», редакція якого надала свої шпальти для оприлюднення цих матеріалів (див. число № 4 за 2009 р.).

Їх поява полегшує наше завдання, але водночас створює певну пастку: небезпеку «застрягання» в тих оцінках, що вже висловлені авторами оприлюднених рецензій. І все ж суспільна резонансність книги О. Бартова спонукає нас висловити окремі міркування з приводу основних положень його праці.

Передусім зауважимо, що рецензована книга привертає до себе увагу з кількох причин. По-перше, це погляд на сучасні українські реалії стороннього – американського дослідника, отже – людини, що не має потреби підлаштовувати свою позицію й висновки під домінуючий камертон вже усталених в Україні оцінок тих чи інших подій, принаймні в її західному регіоні. По-друге, прочитання праці «Стерті» спонукало нас до міркування стосовно того, що вона здатна викликати резонанс суголосний тому, який кількома роками раніше спричинила в Польщі поява книги Яна Томаша Гроса «Сусіди» – дискусію тривалу в часі, досить відверту й емоційно насичену. Ми були не єдині в такому прогнозуванні, однак, як розмірковують сучасні аналітики, «очікування ті навряд чи виправдані» [3, с. 10]. Адже Україна й досі залишається розколотою й репрезентує бодай дві концепції бачення подій Другої світової війни, а відтак і різні версії конструювання пам'яті про неї. Такий статус-кво визначає сутність третьої причини нашої уваги до дослідження О. Бартова, адже його предмет безпосередньо стосується надто актуальної для політичної і наукової еліти України проблеми – формування історичної пам'яті.

Історія написання книги – напрочуд життєво лірична. Адже батьки автора походять з Галичини, а в післявоєнний час він спільно з матір'ю планував відвідати Бучач – містечко, де пройшло її дитинство. Реалізувавши цей намір вже після смерті матері, вчений побував у двох десятках міст і містечок сучасних Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей. Він скрупульозно вивчає проблему (не)збереження культурної спадщини євреїв у контексті конструювання історичної пам'яті в одному з регіонів України. Мотив такого ракурсу його уваги не тільки суб'єктивний – походження автора, але й науковий. Адже до часу Голокосту Східна Галичина була не тільки одним з регіонів, скажемо так, єврейської

присутності, але й їхнього суттєвого внеску в розвиток краю (як, зрозуміло, й інших теренів сучасної України) в різних сферах суспільного та культурного життя. Плачевний стан єврейської спадщини (синагог, цвинтарів тощо) шокує вченого (Східна Галичина є «...краєм пам'яті та забуття, співіснування й стирання, високих надій і розбитих ілюзій» [1, с. 51]) і підштовхує його до пошуку відповіді на питання про причини такого занепаду. Цим власне й визначається історія написання книги О. Бартова – гадаємо, важливий аспект для розуміння основних положень авторської позиції.

Концептуальне прочитання Бартового нарративу дозволяє стверджувати, що він «вписується» в контексти філософського та соціологічного підходу дослідження пам'яті: останній фокусує увагу на специфіці її формування й передачі вироблених репрезентацій, тим часом як перший зосереджується на проблемі інструменталізації пам'яті, її використання включно зі свідомим зловживанням. За словами П. Рикера, міркування якого суттєво наситили філософський підхід дослідження пам'яті, йдеться про останню, якій заважають, про пам'ять, котрою маніпулюють, про пам'ять вимушену [4, с. 64–65].

Перед тим, як висловити аргументи, що доводять правомірність сприйняття книги О. Бартова в таких концептуальних параметрах, зауважимо два аспекти, котрі стосуються представленого читачеві нарративу. В рецензіях, що вже опубліковані на його книгу, констатовано окремі дискусійні моменти та фактологічні огріхи, яких припустився американський учений. Водночас зауважимо, що його опис т.зв. єврейської присутності в Галичині, власне – відображення життєдіяльності євреїв у її східній частині не справляє враження довершеності. Радше автор представляє читачеві загальну інформацію про історію єврейських громад у тому чи іншому галицькому містечку. Проте, гадаємо, що О. Бартов і не ставив перед собою завдання докладного опису їхньої життєдіяльності в конкретному місті/містечку Галичини. Скоріше – це той компонент авторового задуму, який має засвідчити колишню контрастну поліетнічність регіону, присутність у ньому вагомого єврейського сегменту, слугує засобом для реставрації тієї Галичини, яка внаслідок геноциду євреїв часів Другої світової війни вже відійшла в небуття. На цьому тлі особливо трагічно звучить визначене О. Бартовим завдання, що сформульоване ним у вступному слові: «... збагнути, як у маленьких милих містечках ... люди, котрі жили пліч-о-пліч впродовж поколінь, обернулися на вбивць і жертв, як кілька альтруїстів потонуло в океані ненависті, жадоби та підбурювання» [1, с. 31].

Водночас ретроспективи в єврейську історію сприймаються як спроба протиставлення автора тій вже усталеній традиції в українському краєзнавстві, а почасти й історичній науці загалом, що ігнорує т.зв. штетли (єврейські містечка) і вибудовує минуле здебільшого чи винятково в барвах української етнічної історії, а отже – з явною ознакою мінімізації (чи взагалі ігнорування) єврейських сюжетів минувшини.

Пропонуючи таке прочитання Бартового ретроспективи, змушені, водночас, врахувати міркування А. Вендланд. Висловивши доволі негативну оцінку рецензованої книги, ця німецька вчена пропонує інше трактування сучасних реалій української історичної науки, які, на її думку, характеризуються поступовим зміцненням мультикультурного підходу до т.зв. міської історії. Зокрема, послідовним становленням такої «формули» минувшини України, що включає не тільки минуле її титульної нації, а й кращі здобутки полоністики та юдаїки [2, с. 312–313].

На тлі відображеної О. Бартовим єврейської присутності в Галичині розглядаються події Голокосту й питання особливостей сучасної політики пам'яті в цьому регіоні. З точки зору автора книги, відсутність євреїв у соціальній пам'яті більшості галичан закономірна. Їх неприсутність у ній – результат різних факторів і зокрема – складних і неоднозначних міжетнічних взаємин часів Другої світової війни. Цей меседж американський дослідник доводить завдяки аналізу етнополітичної поведінки українців – проблеми, яка слугує

О. Бартову одним з найбільш знакових елементів для доведення твердження про особливості історичної пам'яті в Галичині на сучасному етапі.

Серед різних сюжетів, які, на думку О. Бартова, характеризують етнополітичну поведінку українців, - погроми (наприклад, у Самборі, Дрогобичі, Золочеві [1, с. 77, 85, 189]), переслідування євреїв (як-то у районі Коломиї та на Тернопільщині [1, с. 113, 174]), участь української поліції (скажімо, в Косові) в їх знищенні [1, с. 123] тощо. Хоча вчений наводить окремі приклади порятунку жертв геноциду, сприяння євреям з боку українців і поляків (наприклад, у Чорткові й Бродях [1, с. 146, 193]), позиція чималої частини перших часів Голокосту спонукає, на думку О. Бартова, амнезію їх історичної пам'яті на сучасному етапі.

Такий максималізм його оцінок справляє неоднозначне враження. При цьому, зосереджуючи увагу на проблемі формування історичної пам'яті в сучасній Галичині, американський дослідник заявляє про опосередкований зв'язок між радянською моделлю пам'яті про Другу світову війну, що замовчувала трагічну долю євреїв - їх геноцид, і «українським націоналістичним проектом зі стирання Голокосту з пам'яті про минуле разом із одночасним прославленням національних мучеників...» [1, с. 96-97].

Інший засіб, завдяки якому О. Бартов формує свій висновок стосовно особливості політики пам'яті в Західній Україні, - відображення сучасного стану єврейської матеріальної спадщини. Він звертає увагу на низку факторів, як-то спорудження пам'ятних монументів жертвам Голокосту коштом єврейської спільноти без допомоги держави, нинішній стан її сакральних споруд («...стрийська синагога, - стверджує О. Бартов, - є втіленням українських місць забуття, безмовної меланхолії та болю» [1, с. 95]), «вибіркову маргіналізацію фактів минулого» [1, с. 61] тощо. Описуючи стан єврейської спадщини, він зосереджує увагу на особливостях меморативної політики, репрезентаціях минулого, зокрема - надписах на пам'ятних знаках. Так, наприклад, учений зауважує, що в тексті встановленої на приміщенні гімназії в Бучачі меморіальної дошки йдеться про В. Гнатюка - знакової постаті в процесі українського національного відродження, однак проігноровано, що її учнем часів Другої Речі Посполитої був С. Візенталь - у повоєнні роки всесвітньо відомий «мисливць на нацистів» [1, с. 154-155]. Емоційно насичена думка стосовно задоволення з приводу нереалізованого наміру відвідати разом із матір'ю Бучач - місто її юності («У неї були добрі спогади про дитячі роки у тих краях, які вона забрала разом із собою в могилу, так і не довідавшись про безжальне забуття післявоєнних років» [1, с. 161]) сприймається як авторів висновок у питанні оцінки сучасної єврейської (не)присутності в Галичині.

Наведені судження, які відображають ті концептуальні «ключі», що використані О. Бартовим для аналізу репрезентації минулого в одному із західноукраїнських регіонів, слугують нам приводом для висновку стосовно того, що його книга в цілому відображає визначальні положення соціологічного та філософського підходів дослідження пам'яті. Саме в контексті останнього О. Бартов у передмові до українського видання стверджує про своє занепокоєння з приводу того, що «...стирання, котре чиниться спільно природою й людиною, прогресує швидше, ніж будь-яка місцева ініціатива та добрі наміри протистояти йому» [1, с. 22]. Природа тієї мінімізації криється в свідомій амнезії, небуття «чужих» - результат інструменталізації пам'яті, зосередження уваги громадськості на героїчних сюжетах національної течії руху Опору в Україні. За словами автора книги - це «...майже агресивне прагнення витіснити із пам'яті і забрати з-перед очей, зруйнувати або зневажити усі позostalі сліди єврейського життя і цивілізації в цих краях» [1, с. 218], а водночас - формування історичної пам'яті в Галичині завдяки пошануванню в найрізноманітніший спосіб націоналістичних організацій та їхніх провідників.

На тлі таких міркувань нескладно висновувати, що книга О. Бартова (за появу якої українською мовою завдячуємо директорів Українського центру вивчення історії Голокосту А. Подольському) є дискусійною. Її основні положення, мабуть, сприймуть ті, хто

бачить репрезентації минулого в його поліетнічному відображенні, навпаки – ревні поборники т.зв. націоналістичного дискурсу. Водночас версією для порозуміння довкола цієї праці може бути позиція А. Вендлянд, яка стверджує: «Я вважаю, що потрібно дати українському суспільству той самий час, який знадобився іншим суспільствам, щоб обговорити свої травми, замовчування й небажання розбиратися з власними злочинами. Це буде коректно і чесно. Якщо прийняти цю передумову справедливої дискусії, стане значно легше налагодити діалог щодо білих плям історії України. Для цього кожній зі сторін переговорного столу потрібно докласти чималих зусиль, а також позбутися освячених віками кліше» [2, с. 317].

Проте незалежно від контрверсій сприйняття книги О. Бартова, важливим є те, що вона репрезентує один з варіантів прочитання політики пам'яті. Власне – класичного варіанту її інструменталізації з притаманною їй актуалізацією й амнезією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бартов О. Стерті. Зникаючі сліди євреїв Галичини в сучасній Україні / Омер Бартов ; [пер. з англ. Сергія Коломійця]. – К., 2010. – 300 с.
2. Вендлянд А. В. Українське мовчання / Анна Вероніка Вендлянд // Україна модерна. – 2009. – Ч. 4. – С. 311–318.
3. Дивнич В. Стерті / Вадим Дивнич // Критика. – 2010. – Ч. 9–10. – С. 10.
4. Мінк Ж. Геополітика, примирення та ігри з минулим: на шляху до нової пояснювальної парадигми колективної пам'яті / Жорж Мінк // Україна модерна. – 2009. – Ч. 4. – С. 63–77.